

Motion till riksdagen 2013/14:Fi307

av **Annika Lillemets m.fl. (MP)**

Nya välfärdsmodeller

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att låta utreda och ta fram förslag på alternativa koncept för att bedriva välfärdsverksamhet inom ramen för offentlig regi, utöver de i motionen nämnda, med fokus på kvalitet, inflytande för anställda och/eller aktiv medverkan från den idéburna sektorn.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att sprida kännedom om arbetssätt och goda exempel och erbjuda de kommuner och landsting som vill delta lämpligt stöd samt ta initiativ till och uppmuntra pilotverksamheter inom olika verksamhetsområden inom vård, skola och omsorg.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att låta följa upp och utvärdera effekterna av de projekt som genomförs i kommuner och landsting, om exempelvis kvalitet, arbetsvillkor och arbetsmiljö samt kostnadseffektivitet.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att staten efter utvärdering av projekten bör erbjuda fortsatt stöd till kommuner och landsting, enligt ovan, för att sprida och permanenta de metoder som visat sig framgångsrika.

Bakgrund

Ett genomgripande systemskifte har ägt rum i Sverige under de senaste 20 åren. Offentligt finansierade välfärdstjänster har konkurrensetsatts och privatiserats i allt högre grad.

Denna konkurrenslinje motiverades med att den skulle ge höjd kvalitet, ökad effektivitet och minskade kostnader, och en mångfald av utförare och alternativa verksamheter.

Fel! Okänt namn på

Erfarenheter och forskning pekar dock på att förhoppningarna om en mer kostnadseffektiv välfärdssektor med en mångfald av aktörer inte har infriats. Resultaten har många gånger istället blivit mindre jämlika tjänster och sämre kvalitet. Reformerna har ofta resulterat i ökade kostnader till följd av olika marknadsmisslyckanden. Dessutom har arbetsvillkor och löner för de anställda ofta försämrats. Stora, vinstdrivande koncerner har i långt högre utsträckning än en mångfald av små personal- eller brukarkooperativ tagit hem uppdragen. En brett upplagd studie av Studieförbundet Näringsliv och Samhälle (SNS) sammanställer kunskapen om vad förändringarna lett till. Den viktigaste slutsatsen i rapporten "Konkurrensens konsekvenser – Vad händer med svensk välfärd?" från 2011 är att det "råder en anmärkningsvärd brist på kunskap om effekterna av konkurrens i den svenska välfärdssektorn". Forskarna finner inga belägg för att konkurrensutsättningen och privatiseringen av offentlig sektor medfört de stora kvalitets- och effektivitetsvinster dess tillskyndare hoppades på. Ändå har den tillåtits fortsätta i rasande fart.

Kommersialiseringen har även inneburit minskad demokratisk insyn i och politiskt inflytande över centrala välfärdsområden, när drift och huvudmannaskap har lämnats över till utomstående aktörer. Affärsangelägenheter hos privata leverantörer har tillåtits gå före medborgarintresset och politiska ambitioner och visioner.

Opinionsundersökningar pekar på att en majoritet av medborgarna vill se en välfärd utan vinstintressen, liksom att det finns en bred opinion mot privatiserad välfärd överlag. Samtidigt visar undersökningar, till exempel från tankesmedjan Sektor3, att många människor däremot ser positivt på att icke vinstdrivande aktörer bedriver välfärd, vid sidan om det offentliga.

Det behövs alternativ till dagens marknadslösningar där medborgare reduceras till kunder. Vård, skola och omsorg ska ses som gemensamma angelägenheter och medborgerliga rättigheter. Vi vill att människors delaktighet och egenmakt i välfärden ska stärkas genom decentralisering och ökat brukarinflytande. Vi vill även se ökat inflytande för personalen och att den idéburna sektorn stärks i rollen som viktig aktör inom välfärdsutvecklingen. På så sätt kan en verklig mångfald av alternativ till innehåll och utformning av olika välfärdstjänster göras möjlig.

Alternativa välfärdsmodeller i Sverige

Det finns flera alternativa koncept som bygger på arbetstagarinflytande eller idéburen drift. Ett exempel är *Intraprenad*, vilket innebär att en enhet i offentlig regi ges mer ansvar för såväl själva verksamheten som ekonomi och personalfrågor. Ofta initieras intraprenaden av de anställda på arbetsplatsen varför modellen har ett tydligt "bottom-up"-perspektiv och kan liknas vid personalkooperativ. Inom äldreomsorgen finns goda exempel på intraprenader i till exempel Eksjö och Umeå.

Ännu ett exempel är *Idéburet offentligt partnerskap*. Detta kan ses som något mitt emellan föreningsbidrag och marknadslösningar. Istället för en

affärsrelation med en idéburen aktör kan de offentliga aktörerna och huvudmännen vända sig direkt till valfria icke vinstdrivande aktörer och ingå kontrakt om samverkan med ekonomisk ersättning. Idag förekommer sådana partnerskap exempelvis i Västerås, i samverkan med Stadsmissionen, och i Region Skåne, som bland andra samverkar med Röda Korset.

Kvalitetskommuneprogrammet i Norge

I Norge har många kommuner, med stöd av tidigare regeringar, valt en annan väg än reservations- och reflektionslös övertro på konkurrens och privatisering. Mellan 2007 och 2010 valde ungefär en tredjedel av landets kommuner, ungefär lika många med höger- som vänstermajoritet, att delta i det så kallade *Kvalitetskommuneprogrammet*. Projektet syftade till ökad kvalitet och minskad sjukfrånvaro inom bland annat barnomsorg, skola och äldreomsorg. Verktygen var decentralisering och medbestämmande för de anställda, och i vissa fall även brukare. Konceptet byggde på att de olika kommunala verksamheterna organiserade sina egna lokala delprojekt genom trepartssamarbete mellan politiker, tjänstemän och de anställda. På nationell nivå fanns ett sekretariat under den norska motsvarigheten till Sveriges Kommuner och Lands-ting. Projektledare startade verksamhet i de olika kommunerna i omgångar. Kommunerna delades in i nätverk och erbjöds centrala nätverksträffar och stöd via telefon och e-post.

Den dåvarande ansvariga ministern, den norska centerledaren och kommunministern Åslaug Haga, såg risken att konkurrensutsättning leder till mer byråkrati och sämre tjänster. För att få fullgod privatiserad service måste avtalen med externa leverantörer vara extremt detaljerade och uttömmande för att inte skapa kryphål, där vinstmarginalen kommer från minskad service. Kommunal byråkrati ersätts av upphandlingsbyråkrati. Projektet motiverades också med de fördelar det ger att utveckla den egna personalens kompetens i stället för att köpa in extern kompetens. Om verksamhet konkurrensutsätts riskerar kommunerna att förlora kvalificerade medarbetare, vilket inte bara går ut över kvaliteten utan också kan bli dyrt i längden.

Programmet har utvärderats av tre olika norska forskningsinstitut. Resultaten har visat sig vara goda. Många kommuner har uppnått en förbättrad kvalitet, och tydligast resultat ses i de kommuner som har deltagit längst och där de anställda har fått stort inflytande. Vidare har sjukfrånvaron stabiliserats i kvalitetskommunerna medan den tvärtom har stigit i övriga kommuner liksom i det norska samhället i stort.

Exemplen på vad man åstadkommit genom att ta tillvara goda idéer från dem som arbetar i skolor, äldreomsorg och andra kommunala verksamheter, övriga medborgare, kommundienstämman och politiker, är många och varierande. Totalt genomfördes 347 projekt inom fyra verksamhetsområden: förskola, skola, vård och omsorg. Bredden var stor i projekten, både till innehåll och till omfattning.

Fel! Okänt namn på

Mer än två tredjedelar av de kommuner som deltog har konkreta planer på att vidareföra arbetsmetodikerna och samarbetsformerna.

Det norska Kommunal- och regionaldepartementet har tillsammans med arbetsgivare och flera fackförbund gått vidare med ett nytt program för perioden 2011–2015, som bygger på Kvalitetskommuneprogrammet, men med annan inriktning.

Det norska Kvalitetskommuneprogrammet skulle kunna ses som inledningen på en ny nordisk modell, som varken är toppstyrd av offentliga byråkrater eller näringslivets managementkonsulter, utan bygger på ett bottom-up-perspektiv.

Konkurrensutsättning bygger på att de som arbetar med välfärdstjänster ska spöras att göra ett bättre arbete genom konkurrens istället för samarbete. Kvalitetskommunekonceptet däremot präglas av helt andra värderingar: tro på de anställdas kompetens och kreativitet, en tillit till att de vill och kan föra verksamheten framåt. Samarbete, arbetsplatsdemokrati och underifrånstyrning kan leda långt även i vårt land.

Slutsats

Intraprenad, idéburet offentligt partnerskap och norska kvalitetskommuner, är modeller som visat sig fungera att sjösätta i praktiken och där goda resultat redan har uppnåtts i flera fall. Det är angeläget att sprida och uppmuntra sådana goda exempel. Det är också viktigt att utreda och undersöka ytterligare arbetssätt och organisationsformer, inklusive sådana som redan fungerar i Sverige och omvärlden som syftar till ökad kvalitet och demokrati i välfärden. Staten bör ta initiativ till en sådan utredning i samarbete med Sveriges Kommuner och Landsting (SKL). Detta bör riksdagen tillkännage för regeringen som sin mening.

Insatsen från statligt håll skulle sedan kunna bestå i att i samarbete med SKL sprida kännedom om arbetssätt och goda exempel och erbjuda de kommuner och landsting som vill delta, mötesplatser i form av exempelvis konferenser och nätverk, samt ta initiativ till och uppmuntra pilotprojekt. Detta bör riksdagen tillkännage för regeringen som sin mening.

Effekterna av de projekt som genomförs i kommuner och landsting, avseende exempelvis kvalitet, arbetsvillkor och arbetsmiljö samt kostnadseffektivitet, bör följas upp och utvärderas efter en lämplig provotid. Detta bör riksdagen tillkännage för regeringen som sin mening.

Efter utvärdering av projekten bör staten erbjuda fortsatt stöd till kommuner och landsting, enligt ovan, för att sprida och permanenta de metoder som visat sig framgångsrika. Detta bör riksdagen tillkännage för regeringen som sin mening.

Fel! Okänt namn på

Stockholm den 3 oktober 2013

Annika Lillemets (MP)

Valter Mutz (MP)

Stina Bergström (MP)

Tina Ehn (MP)